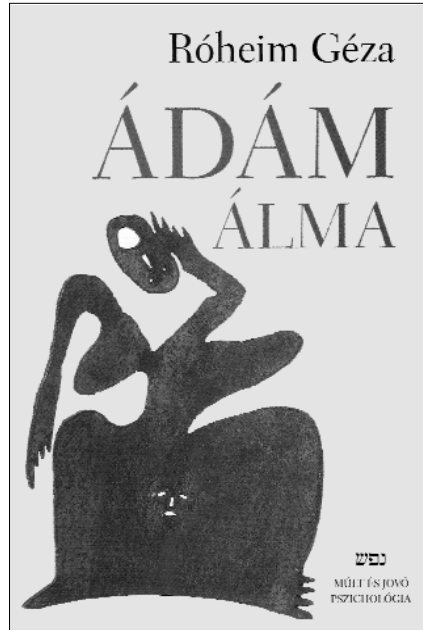

KÖNYV

Ádám álma

Igen valószínű, hogy Róheim Géza „az egyetlen antropológus, aki mindenféle fenntartás nélkül elfogadta a pszichoanalízist” (Róheim, 2009, 145.) Nem riadt meg attól, hogy a pszichoanalízis alaptételeit „hígitatlanul” ültesse át az antropológiába, és valódi úttörőként egyesítse az emberi kultúra és viselkedés tudományát a freudi pszichológiával. Pszichoanalitikus etnográfijában összekötötte az egyes ember lelki történéseit a társadalom lélektanával, hogy mindezek végső értelmeként a pszichoanalitikus igazságot mutassa fel. A kozmikus és személyes események közös nevezője így Róheim írásaiban a vágy és tiltás dinamizmusa lett.

Róheim pszichoanalitikus antropológiája éppen úgy működik, ahogyan Freud évszázadokat átfogó magyarázatai: nem elsősorban a pszichoanalitikus elmélet igazolása érdekében merít a múltból, hanem a pszichoanalízis érvényességét előfeltételezve tértől és időtől függetlenül alkalmazza azt. A 17. századi festő, Christoph Haizmann megszállottságának elemzése során Freud mindezt a következő szavakkal foglalja össze: „Egyáltalán nem szándékom, hogy az esetet a pszichoanalízis érvényességének bizonyításául használjam fel. Ellenkezőleg: előfeltételezem a pszichoanalízis érvényességét, és a festő démonikus megbetegedésének megvilágítására alkalmazom. Ezt a neurozís általános természetének feltárásában elért sikereink bizonyítják. Minden szerénység mellett kimondhatjuk, hogy

Múlt és Jövő Lap és Könyvkiadó,
Budapest, 2009. 310 oldal

manapság kor- és szaktársaink közül még a korlátozottabbak is kezdik belátni, hogy a pszichoanalízis segítségével nem érthetők meg a neurotikus állapotok. *Tróját be nem veheti, csak az ő nyíla*, ismeri be Odüsszeusz Szophoklész Philoktéteszében” (Freud, 2006, 146.).

A pszichoanalízist alkalmazó kutató tehát nem elsősorban módszerét igazolja az analízis során, hanem megvilágít és megteremti a múlt és jelen, kollektív és a személyes közötti azonosságot. Így tett Róheim is, aki etnopszichoanalízisével új megvilágításba helyezte az egyén és a társadalom viszonyát. Eszerint „az egyén tanulmányozása elmúlt, de örök érvényű társadalmak struktúráját vetíti elénk, míg maga a társadalom alapvető (biológiai és tudattalan) életmegnyilvánulásaikban

megleően homogén egyének összessége. A társadalmat introiciálja magába az egyén, az egyénből projekció útján jön létre a társadalom” (Róheim, 1999, 75.). Civilizációnk továbbá nem szolgál mást, mint a biztonság érzetének megteremtését, melyben „az emberiség tárgyvesztés veszélye elleni többé-kevésbé sikeres védekezési kísérletei öltenek testet, annak a csecsemőnek kolosszális erőfeszítései, aki fél egyedül maradni a sötétben” (Róheim, 1999, 145.)

A Hárs György Péter szerkesztésében megjelent *Ádám álma* igazi hiánypótló mű: az első fejezet kivételével Róheim magyarul eddig meg nem jelent írásait tartalmazza. Bibliai történetek, irodalmi művek, mitológiák, mesék és kultuszok telnek meg új jelentéssel tanulmányai-ban, melyek egyaránt figyelemreméltóak a pszichoanalízis, a néprajz, az irodalom vagy a vallás iránt érdeklődők számára. Róheim óriási tárgyi tudását igazolja írásainak gazdagsága, melyekben éppúgy helyet kap a részletezettség, mint a jelentésteli általánosítás. Noha kétségtelen, hogy stílusa időnként túlságosan vázlatos ahhoz, hogy az etnográfiaiban illetve a pszichoanalízisben kevésbé jártas olvasó biztonsággal eligazodjon műveiben, e hiányosságért kárpótlást nyújt újszerűsége és grandiozitása. Nem csupán az egzotikus kultúrák pszichológiájáról és pszichopatológiájáról számol be ugyanis, hanem élet és halál, elfojtás és vágyteljesítés ellentétéről, éppen a pszichoanalitikus magyarázattal szüntette meg e kultúrák idegenségét. Hasonlóképpen helyezi új megvilágításba saját kultúránkat is, hidat verve a társadalom és egyéni lélek jelenségei közé.

A kötet tanulmányainak talán legfőbb jellegzetessége a sokszínűség: igen különböző kultúrák mítoszai, vallásai és

rítusai mögött sejtetnek egyetemes – az ember ősi félelmeire és vágyaira alapuló – igazságokat. Népek és kultúrák valóságos kavalkádjával találkozhat az olvasó, a mítoszok, álmok és szertartások megdöbbentő sokaságával. Róheim nem fukarkodik az értelmezéssel sem: egymást követik átfogó pszichoanalitikus magyarázati, amelyek mindegyike további kérdéseket és lehetőségeket vet fel. Róheim olvasatában például a haláltól való félelem a kapcsolatok ambivalenciájában gyökerezik, a gyűlöletben vagy a szeretet hiányában, a halál maga pedig az Ödipusz-komplexus és a felettes én kialakulásának feleltethető meg. A mítosz az egyéni lélek teremtménye, amely a fölnövekedést tükrözi, ennél fogva a mítosz hőse maga a genitális libidó (Róheim, 2009, 137.) „Az anyaméhnek a világegyetemre történő elképesztő projekciójában” (uo. 96.) maga a túlvilág elevenedik meg. Az „Ember tragédiája” tudattalan üzenete pedig a következőképpen hangzik: „Van-e mód az incestuózus vágyak szublimálásra, van-e kivezető út a nagy küzdelemből, amelyben az emberiség az archaikus infantilis-vágyak és a kulturális szublimálódás között vergődik?” (uo. 11.). A gondolatok e gazdagsága kétségtelenül inspiráló, újszerűségük pedig a téma mélyebb megismerésére sarkall.

A címadó tanulmányt követő első fejezetek a bűn, a bűnbeesés és a büntudat kérdéseire összpontosítanak, valamint az elfojtás és megtisztulás szimbólumaira. Isten és ember viszonyának számos aspektusát mutatják be, melyekben a természet fenyegetései keltette kiszolgáltatottságon és az ödipális helyzet jól ismert feszültségein túl különleges szerepet kap a női princípium és az anya iránt érzett bűnös infantilis szerelem. Két igen in-

formatív fejezetben az olvasó képet kaphat pszichoanalízis és antropológia viszonyáról, majd újra visszatérhet a kozmikus világ szimbólumaihoz a Hold és halál, pontosabban a Hold és az Ödipusz komplexus azonosságainak bemutatásán keresztül. Róheim majd' minden írásában nagy jelentőséget tulajdonít az álomnak, az animizmust és a telepátiát tárgyaló tanulmányában pedig új összefüggésekre mutat rá az álomelemzés területén. Végül a mese lélektanába is betekintést nyerhet az olvasó, melyet a tőle megszokott gazdagsággal és fesztelenséggel tár elének a szerző. Hárs György Péter a kutató és gyakorló analitikus Róheimet bemutató utószavában nem véletlenül hangsúlyozza a róheimi etnopszichoanalízis sokrétűségét: Freud, Ferenczi és Melanie Klein hatása egyszerre érvényesül elméleteiben, amely a gyakorló szakember rutinjával párosulva garantálja az újszerűséget és mozgalmasságot. Az utószó egyben bemutatja a kortársak Róheim-képét is, akik hol üdvözölték, hol pedig szkepticizmussal fogadták újításait.

Az *Ádám álma*ban közölt tanulmányok ugyanakkor nem csupán pszichoanalízis és etnográfia egyesítését szolgálják és demonstrálják; azonosságot teremtenek a kultúrák különbözőségében, és rámutatnak az emberiség közös mozgatórugóira. A szövegek legfőbb esztétikuma ebben rejlik: a lelki tartalmak és kihívások kollektív mivoltának felfedezésében, a sokszínűséget összefűző lelki – vagy természeti – törvényszerűségek azonosításában. Róheim számára az emberiség lelki egysége ugyanis nem csupán egyfajta munkahipotézisként szolgál, hanem nyilvánvaló és határozott tény. Ebből következik, hogy a legkülönbözőbb kultúrák képviselői is többé-kevés-

bé hasonló tudattalannal rendelkeznek; az európai psziché nem különbözik az új-guineaitól, sőt korunk tudattalan lelki tartalmi gyökereiket tekintve azonosak a múlt, illetve az eljövendő jövő tudattalanjaival. A Róheim által leírt emberi lélek tehát örök és változatlan (lásd Robinson, 1990).

A fordítók – Friedrich Melinda, Friedrich Tímea és Hárs György Péter – kiválóan oldották meg a korántsem könnyű szövegek átültetésének problémáját és megőrizték azt a szertelenséget és mélységet, amely a kutató és gyakorló analitikus Róheimet jellemezte. A kötet tanulmányai így egyszerre elgondolkodtatók és játékosak, hűek a klasszikus freudi pszichoanalízis elméletéhez, ám túl is mutatnak azon. Az *Ádám álma* így valódi szellemi kalandot kínál mindazoknak, akik készek elidőzni a pszichoanalízis e kultúrákat egyesítő peremvidékén.

Gyimesi Júlia

IRODALOM

- FREUD, S. (2006): Ördögi neurózis a 17. században. In: *Aetas*. 21./1. 139-157.
- ROBINSON, P. (1990): *The Freudian Left. Wilhelm Reich, Geza Roheim, Herbert Marcuse*. Ithaca and London, Cornell University Press.
- RÓHEIM GÉZA (1999): Psziché és társadalom. In: Tóth László (szerk.) *Róheim Géza*. Budapest, Új Mandátum.
- RÓHEIM GÉZA (1999): Az emberiség eredetének kérdése. In: Tóth László (szerk.) *Róheim Géza*. Budapest, Új Mandátum.
- RÓHEIM GÉZA (2009): *Ádám álma*. Budapest, Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó.

Edited by Tihamér Bakó, Antal Bókay, Anna Borgos, Ferenc Erős (chairman of the editorial board), György Péter Hárs, György Hidas, Anna Kovács (technical editor), Kata Lénárd, Judit Mészáros, Júlia Vajda, Anna Valachi.

THALASSA is the journal of the Sándor Ferenczi Society, Budapest.

THALASSA is the title of Sándor Ferenczi's classical work.

THALASSA symbolically refers to the sea, the womb, the origin, the source.

THALASSA is an interdisciplinary journal devoted to free investigations in psychoanalysis, culture and society.

THALASSA has roots in the historical traditions of Hungarian psychoanalysis, but is not committed to any particular school or authority.

THALASSA welcomes all original contributions, historical, theoretical, or critical, dealing with the common problems of psychoanalysis and the humanities.

DESCRIPTION OF THE PRESENT ISSUE (2009/2)

The present issue is devoted to the problems of the relation between psychoanalysis and literature, with a special emphasis on the psychoanalytic interpretation of the life and works of Hungarian writers (Géza Csáth, Dezső Kosztolányi, Ignóty, Gyula Krúdy), belonging to the circle of the progressive literary review *Nyugat* (1908–1941), that first opened its columns to psychoanalytic and psychoanalytically inspired contributions.

MAJOR ARTICLES

ZOLTÁN KŐVÁRY, Morphine, matricide and psychoanalysis. Themes and variations in the life and work of Géza Csáth and Dezső Kosztolányi

There are several parallelisms in the life histories, interests and philosophies of two cousins, friends and Hungarian writers, both from the provincial town Szabadka (today Subotica, Serbia): Géza Csáth (1887–1919), and Dezső Kosztolányi (1885–1936). In this essay the author deals with four such parallelisms in details. These are (1) their relations to literature (arts), (2) to psychoanalysis, (3) to addictive drugs (morphine), and, specifically, (4) to the theme of matricide. Why does the theme of killing the mother appear so often in the works of these particular writers, so close to each other? In Csáth's work matricide appears in a less disguised, uncensored form, and there was even an actual "matricide case" in the later, tragic life of the writer, namely, killing his wife, Olga Jónás. Where do their common fantasies of murdering the mother come from? Moreover, in one of Csáth's most well known short stories the

crime is committed by two brothers... How can we account of the psychological differences between the successful (Kosztolányi) and the (eventually) unsuccessful (Csáth) forms of elaboration? The author argues that these phenomena are connected to the controlled (Kosztolányi) and uncontrolled (Csáth) versions of opiate consuming. The differences between the two writers suggest that Géza Csáth's personality might have had less inner coherence, and that was the reason why he could not resist the temptations coming from the outside as well as the inside world. It seems, on the other hand, that Kosztolányi's "neurosis" was more stable, and he had something to hold on to until the very end: the language, his mother tongue. Words as tools of elaboration may possess magic power, and thus, they are able to save us from being swept away in the middle of the "swirls of instincts".

GYÖRGY PÉTER HÁRS, Beyond the Ferenczian ocean – Ignotus problems and fantasies

The essay deals with two problems specifically selected from those that could be raised in relation to the psychoanalytically inspired works by Hungarian writer and critic Ignotus (Hugo Veigelsberg, 1869–1949), founding editor of *Nyugat*, at the same time one of the founding members of the Hungarian Psychoanalytic Society. The first problem is the history of the idea of "Thalassa" itself. The author points out its parallelisms, and shows its reception in the contemporary Hungarian literature. He argues that this idea was quite common in the atmosphere of the age; therefore, it is unnecessary to look for primacy. The second problem is the parallelisms and contrasts between the mentalities, the fates and ideas of Ignotus and the Austrian psychoanalyst and anarchist thinker Otto Gross, in the framework of the adaptation theory developed by the Hungarian-born psychoanalyst Sándor Radó.

WORKSHOP

MARIANNA PÁL: Intersubjectivity as a constructing principle of the narrative in Krúdy's novel *Sunflower*

The essay is an attempt to reinterpret the early twentieth-century novel *Sunflower* (1918) by the Hungarian novelist Gyula Krúdy (1878–1933) from a psychoanalytical point of view, in order to achieve a post-modern reading of the work. In the author's view, reading Krúdy's novel in the light of Lacan's psychoanalytical and philosophical views reveals poetic and interpretational novelties that have not been discovered before. A striking feature of the novel is interpersonality, which encouraged the author to use Lacan's mirror stage theory and intersubjectivity in the psychoanalytical interpretation of connections between various passages. Therefore, the interpretation mainly focuses on the analysis of the narrative, and special attention is given to the relationships between the

main characters that allow us an intersubjective interpretation. The author also dwells on certain issues of symbolism, metaphorism and narration. Through a detailed close reading the text of each chapter, the author aims to show the freshness of the novel, and point out the possibility of a psychoanalytical interpretation of the textual features of the work.

ARCHIVES

In this section we publish the first Hungarian translation of SIGMUND FREUD's *The Theme of the Three Caskets* [Das Motiv der Kästchenwahl] (1913), with an introduction written by the translator ELVIRA DOBOS.

IN MEMORIAM

In this section KATALIN PETŐ commemorates György Szőke (1935–2008), Hungarian literary critic and psychoanalyst, author of several important contributions the theme “psychoanalysis and literature”.

BOOK REVIEW

In this section JÚLIA GYIMESI reviews a new collection of essays by Géza Róheim under the title *Adam's Dream*, edited by György Péter Hárs.

We accept contributions in Hungarian, English, German or French. Authors are requested to provide their papers with an English and/or Hungarian summary. Original articles, reviews, reflections, and suggestions should be sent to Dr. Ferenc Erős, Institute for Psychological Research of the Hungarian Academy of Sciences, Victor Hugo u. 18–22, H-1132 Budapest.

Phone/fax: (36-1)239-6043. E-mail: thalassa@mtapi.hu erosf@mtapi.hu

Homepage: <http://thalassa.mtapi.hu>

THALASSA is published by the Thalassa Foundation, Budapest (address above).

The present issue of THALASSA was supported by the National Cultural Fund of the Republic of Hungary.

Thalassa is edited in cooperation with the “Theoretical psychoanalysis” PhD program of the Doctoral School in Psychology of the University of Pécs, and of the Institute for Psychological Research of the Hungarian Academy of Sciences.

Contents

MAJOR ARTICLES

Zoltán Kőváry: Morphine, matricide and psychoanalysis. Themes and variations in the life and work of Géza Csáth and Dezső Kosztolányi . . . 3

György Péter Hárs: Beyond the Ferenczian ocean.
Ignotus problems and phantasies 39

WORKSHOP

Marianna Pál: Intersubjectivity as Constructing Principle of the Narrative in Krúdy's novel *Sunflower* 57

ARCHIVES

Sigmund Freud: The Theme of the Three Caskets
[Das Motiv der Kästchenwahl] (1913) 85

IN MEMORIAM

György Szőke (1935–2008) (*Katalin Pető*) 95

BOOK REVIEW

Géza Róheim: Adam's Dream [Ádám Álma] (*Júlia Gyimesi*) 98

ENGLISH SUMMARIES 101